

КОНОТАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПОЕЗІЇ

М. П. БАГАН, доктор філологічних наук, професор,
Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: myroslava.bahan@knlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5436-2934>

Анотація. У статті проаналізовано засоби та способи конотування сучасних поетичних творів для дітей. Визначено специфіку вияву чотирьох базових граней конотації: емотивної, оцінної, культурної та експресивної, схарактеризовано типові засоби їх експлікації. Установлено, що весь конотативний спектр поетичних творів підпорядкований зануренню дітей у химерний світ пригод, заснованих на високих людських цінностях, без явного нав'язування їх. На основі таких ознак, як особливий грайливий формат спілкування з читачами, широке використання фольклорних компонентів, відсутність дидактизму та категоричної оцінності, химерність художнього світу, обґрунтовано відповідність сучасної української дитячої поезії стильовим засадам постмодернізму.

Ключові слова: конотація, конотативний простір, сучасна українська дитяча поезія, емотивність, оцінність, експресивність, фольклорність, постмодернізм.

Актуальність теми дослідження.

Конотація – важливий складник людського мовлення, оскільки забезпечує його емоційну й оцінну виразність, експресивність, прагматичну наснаженість, відповідність ситуації та комунікативним потребам учасників спілкування. Особливо помітну роль вона відіграє у виясненні розмовного, художнього та медійного дискурсів.

Типові українські засоби вираження конотативних значень неодноразово привертали увагу мовознавців. Об'єктом аналізу були й оказональні конотовані одиниці. Їх фіксують передусім у мовленні молоді, журналістів, митців, рекламаторів. Окремо вивчення заслуговують механізми формування конотативних значень у новітній українській дитячій літературі, оскільки вона зорієнтована на пошук нових методів моделювання художнього простору й адресована дуже специфічній аудиторії. Перед її авторами стоїть непросте завдання – за допомогою доступних засобів створити відповідний для дитячого світосприйняття конотативно потужний художній простір. Дитяча література апелює не до логіки, а до емоцій та уявлень юних сприймачів, тому її конотативне тло завжди є цілісним і насиченим.

Дослідження засобів і механізмів конотативного увиразнення текстів для дітей важливе не лише для поглиблення уявлень про особливості формування конотації, а й для з'ясування стильових уподобань сучасних українських письменників, окреслення їхніх здобутків у царині художньої мовотворчості.

Аналіз досліджень і публікацій.

Теоретичні засади вивчення конотації обґрунтовано в працях багатьох закордонних та вітчизняних мовознавців: Л. Блумфілда, М. Г. Комлева, В. І. Говардовського, І. В. Арнольд,

В. М. Телії, О. О. Тараненка, О. О. Селіванової, Т.Ф. Космеди, Л. Ф. Українець, Ю. О. Зайченко та ін. У сучасних довідкових джерелах конотацію визначено як “додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації” [13, с. 249]. Більшість дослідників вважає конотацію комплексним утворенням, що охоплює емоційний, оцінний, експресивний та стилістичний складники [1, с. 36; 4, с. 9; 9, с. 82]. На думку М. Г. Комлева, конотація стосується сфер уявлення, почуття, компонента поля, культурного компонента, світоглядних уявлень та рівня знань мовців [10, с. 108]. Конотацію інтерпретують як потужну здатність слова актуалізувати певні аспекти його сприйняття, узвичаєні в певній лінгвокультурі. Тому до конотації уналежують не лише емоційно-оцінне та стилістичне забарвлення слова, а й його “культурно-історичне тло”, що виражає “національну специфіку мови” [16, с. 248].

Типовими засобами конотації вважають лексичні та фразеологічні одиниці [4]. Цьому сприяє їхня внутрішня форма та специфіка вживання. Останнім часом з'явилися дослідження, у яких систематизовано словотвірні [7] та фонетичні засоби вираження конотації [18]. Складна структура конотації, розмаїття її вияву в різних контекстах, залежність від внутрішньомовних та зовнішніх чинників дали підстави В. М. Телії кваліфікувати конотацію як один з “найбільш дифузних лінгвістичних концептів” [17, с. 3].

У сучасному мовознавстві переважає діалектичне витлумачення конотації як історично сформованої, узвичаєної на основі узусної практики системи додаткових значень

мовних знаків і водночас як динамічної, суб'єктивно орієнтовної категорії. Справді, конотація частково “закладена” в мовних засобах, оскільки зумовлена їхньою внутрішньою формою, морфемними компонентами, звучанням, а також традицією вживання, світоглядними особливостями носіїв мови. Проте конотативні значення формуються і безпосередньо у спілкуванні на тлі актуалізації певних досвідних знань його учасників. У зв'язку з цим В. І. Говердовський влучно інтерпретував конотативні значення як “співуявлення”, що виникають в учасників спілкування під час утворення й відтворення висловлювань [6 с. 37]. Специфіку конотування пов'язують зі світоглядними координатами мовців, їхньою мовною картиною світу [19, с. 242]. Увагу дослідників привертають як системні, так і оказіональні конотативи. Набуло актуальності вивчення конотативного наповнення окремих творів, жанрів і сфер мовлення.

Нові конотативні значення слів фіксують насамперед у медійному дискурсі [3; 15]. Відомі спроби дослідити особливості вияву конотації і в художніх текстах [19; 11]. Аналіз конотативного простору художніх творів є важливим, тому що саме авторські конотації допомагають читачам вловити й авторський задум, і його ставлення до описаних проблем, і якісь неакцентовані, але досить потужні імпульси тексту, які зачіпають, викликають певні емоції, спонукають задуматися, подивитися на світ під іншим кутом зору.

Матеріалом нашого дослідження послуговували тексти сучасних українських поетів (І. Андрусяка, С. Пантюка, Л. Мовчун, Ю. Бедрика, О. Мамчич, М. Григоріва та ін.), написані для найменших читачів. Ідеї наповнення та мовно-стилістичне оформлення сучасної української дитячої літератури проаналізовано в низці статей і дисертацій [8; 2; 12; 5; 20], проте конотативне тло сучасних поетичних текстів для дітей досі спеціально не досліджували. Отже, вибір матеріалу зумовлений його яскравим емоційно-оцінним забарвленням та недостатнім вивченням. Припускаємо, що узвичаєні мовні засоби набувають у поезії для дітей особливої, а іноді й нетипової конотації, вивчення якої буде корисним для уточнення природи конотації та з'ясування специфіки конотування різних художніх жанрів.

Мета статті – комплексно проаналізувати конотативний простір сучасної української дитячої поезії, довести, що вираження конотації підпорядковане моделюванню особливого художнього світу, відповідного світосприйняттю дітей й спрямованого на гармонізацію їхніх стосунків із довкіллям. Для досягнення мети передбачено виконати такі завдання: 1) установити типові конотативи та засоби їх вираження в сучасній українській дитячій

поезії; 2) проаналізувати співвідношення позитивно і негативно маркованих одиниць; 3) виявити конотативи, що набувають у дитячій поезії забарвлення, відмінного від узусного; 4) обґрунтувати доречність таких конотативів.

Дослідження виконано за допомогою низки загальнонаукових **методів** (аналізу, синтезу, порівняння) та мовознавчих: описового, контекстуального аналізу, функційного аналізу та методики компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні поетичні тексти для дітей становлять цілісні дискурсивні повідомлення, автори яких уникають дидактичності й моралізування, натомість прагнуть зацікавити юних читачів, викликати в них довіру та емоційний відгук. Відомо, що запорукою гармонійних, довірливих стосунків автора й читачів є спільність інтересів, цінностей, психо-емоційних станів. Саме тому сучасні українські поети прагнуть максимально наблизити свої твори до світоглядного рівня дітей, їхніх потреб, інтересів, турбот, емоцій, побутових справ тощо. Безперечно, це потребує глибокого знання психології сучасних дітей та вміння відтворювати їхній світ у художньому тексті.

Зближення з читачем виявляється не лише у вмінні автора змоделювати художній простір, аналогічний дитячій картині світу, а насамперед в емоційній солідаризації з юними читачами. Важливо наповнити цей художній простір тими емоціями, що співзвучні з переживаннями дитини. Тому конотація сучасної української дитячої поезії передусім пов'язана з емоційним насиченням текстів. Вагу емоційного забарвлення дитячих творів складно переоцінити. У багатьох із них і нескладна сюжетна лінія, й образи, і ритміка – усе підпорядковане утвердженню певної емоції, здебільшого ніжності (“Хвостики” І. Андрусяка, “Зайчикова мрія” С. Пантюка), приязні (“Котяча дружба” І. Андрусяка, “Котик пік оладки” О. Мамчич) та ін.

На перший погляд, спектр емоційного забарвлення дитячої поезії досить однорідний: переважають позитивні спокійні емоції радості, замилювання, ніжності, довіри, приязні. Автори формують таке емотивне тло насамперед за рахунок позитивно маркованої лексики на позначення істот, об'єктів довкілля та їхніх ознак, що викликають позитивну емоційну реакцію сприймачів, пор.: *...пахтить, як мед* (І. Андрусяк); *Світ уночі переповниться затишком, Казкою моря і мріями трав* (С. Пантюк); *Ти [кульбабка] яскрава, грайлива, Світла, тепла й м'яка...* (С. Пантюк); *в затишинах білого саява — тріпотливі озерця троянд* (М. Григорів). Позитивні емоції насолоди, задоволення актуалізують навіть дієслова, пор.: *Сіли вдвох під бузиною Та й ласують ковбасою* (С. Пантюк); *Йди з нами гратися в жовтім пісочку* (С. Пантюк); *...край*

садка — *тріпотливі крапельки вишень як обійняти оце?*.. (М. Григорів).

Формуванню позитивної емоційної тональності сприяє й звукове оформлення текстів, зокрема приємні для слуху алітерації сонорних звуків (пор.: *Ой ходила лебедиха, та й у лузі, лу* (І. Андрусак); *Тихо-тихо лебедиха в небі танула над Україною, дитинко, над коханою* (І. Андрусак). У сучасних мовознавчих працях звукову будову мовлення визнано одним із важливих чинників конотації, оскільки звуки, інтонація, тембр голосу викликають у слухачів певні асоціації і враження, які «неминуче передують осмисленим операціям із символами» [18, с. 75]. Особливу роль фонетичні засоби відіграють у творах для дітей, які часто сприймають поезію на слух.

Найпоширенішим граматичним засобом вираження ніжності й приязного ставлення є демінутивні суфікси *-к-, -ик-, -ець-, -ень-, -еньк-, -атк- (-ятк-), -енятк-*. У поетичних текстах ці суфікси не лише реалізують значення здрібності, пор.: *Сірий маленький зайчик Хліба знайшов крайчик, На шматочки його ламає І горобчиком пороздавав* (С. Пантюк), а й передають емотивні конототи приязні, лагідності, пестливості, пор.: *Відпущу сестрички руці* (І. Андрусак); *Пора майструвати нову годівничку На крихти смаченькі, пшоно і пшеничку* (С. Пантюк); *Ну а я тільки донечка Вітру і сонечка* (С. Пантюк); *Хвостик хвостуку привітно трі-по-тів, а від нього інший хвостик дрі-бо-тів, а Лізятко їх докупи гре-бін-цем, у кісочку посплітало – та й усе!* (І. Андрусак).

Тексти сучасних українських поетів засвідчують і досить специфічні способи вживання демінутивних суфіксів, що зумовлює особливі конотативні ефекти. Зокрема, деякі автори поєднують ці суфікси з назвами габаритних тварин, яким не надто пасує семантика здрібності, унаслідок чого постають оксиморонні номінації з відтінком химерності й лагідності, такими важливими для дитячого світосприйняття, пор.: *Тьотя Бегемотя* (Ю. Бердник); *Ні слониночки докола ...* (Ю. Бердик). Демінутивні суфікси використовують також для словотвірної модифікації загалом негативно маркованих понять, що зумовлює і певне пом'якшення негативу, і формування в дитячому тексті емоційної конототи співчуття, пор.: *Ой лишенько! У діда на голові лисенько!* (О. Мамчич); *Та допоки черепашки, Бідолашки-горопашки ...* (Ю. Бердик).

Одна з наскрізних емоцій дитячої поезії – приязнь. Вона не тільки викликає в юних читачів довіру та гарний настрій, а й призвичає їх до соціальної взаємодії, щирого й уважного ставлення до друзів, рідних, довкілля. Актуалізації цієї емоції сприяють лексичні компоненти, що містять сему дружби

чи взаємодії, пор.: *...пасуться в лузі найулюбленіші друзі* (І. Андрусак); *Сіли вдвох під бузиною...* (С. Пантюк); *І, як з тобою дружимо, Там дружать Дехто й Хтось* (Л. Мовчун). Виразниками приязного й щирого ставлення слугують ніжні звертання одних персонажів до інших та автора до читачів. Здебільшого для цього використовують назви істот із лексично та граматично зумовленою позитивною конотацією, пор.: *Не хвилюйтесь, любі друзі* (І. Андрусак); *Це, дитинко, знають всі миші і навіть люди* (І. Андрусак); *Розбудилась мама Цьоня, кличе: йди до ліжка, доню* (І. Андрусак).

Попри перевагу позитивних емоцій у конотативному просторі сучасної української дитячої поезії, варто визнати, що її автори не ігнорують і негативних переживань дітей. Одна з природних негативних дитячих емоцій – страх. Причини його можуть бути різними: брак досвіду або неприємний досвід, невідомість, естетична непривабливість чогось тощо. У сучасній українській дитячій поезії експлікація страху дуже поміркована, пов'язана переважно з життєдіяльністю хижаків та непривабливих істот, пор.: *Не дивись на мене, вуже – я тебе боюся дуже* (І. Андрусак). Авторі не скупляться на вживання відповідної лексики, здатної викликати почуття страху, огиди. Формуванню цих емоційних конотативів сприяють здебільшого негативно марковані лексичні одиниці, пор.: *Бабай грозиться бабаю: – Ото по попі надаю! Відповіда йому бабай: – Ти тільки спробуй надавай! А бабайка: – От якби обом потріпати чуби! А бабаята, бабаята як узялися лупцювати – по чім попало, чим знайдуть тузають, буцають, деруть, гамселять, грюпають – ого! – по два, по три на одного!* (І. Андрусак). Поети широко використовують для залякування і граматичні, і фонетичні, і навіть графічні засоби, пор.: *...той комар – така потвора* (І. Андрусак); *От марми-и-уза!* (І. Андрусак); *То напевно Чакалка, голоднезна Чакалка ВСЕ їсть!* (І. Андрусак). Емотему страху в сучасній українській дитячій поезії часто реалізують назви істот, утворені суфіксами згрубілості: *-юк-, -иц-, -иськ-*, пор.: *злюка* (І. Андрусак), *вужище* (І. Андрусак), *півнище* (І. Андрусак), *комарисько* (І. Андрусак), *вовчисько* (І. Андрусак). Нагнітання страху сприяють повторення слів на позначення темряви, пор.: *У темному-темному лісі жив темний-претемний ліс, а в темнім-претемнім лісі було дуже темно скрізь. Там бігали темні вовчиська і темних ловили зайців, і там, не далеко й не близько, жив дідько у чорнім яйці* (І. Андрусак). Проте конотація страху ніколи не буває наскрізною в дитячому тексті. Авторі застосовують її за принципом щеплення: викликати почуття страху для того, щоб разом з дитиною побороти його. У кінці багатьох творів

страшний герой виявляється заступником дітей (“Не кусається” І. Андрусяк), невпізнаним домашнім улюбленцем (“Чакалка” І. Андрусяк) або його долають діти (“Аліса і комар” І. Андрусяк). Така трансформація негативно-емоційної тональності твору в позитивно-емоційну сприяє психологічному катарсису юних читачів і загалом гармонізації їхнього світосприйняття.

Дехто з дослідників вважає, що сучасна дитяча література розвивається в тісному взаємозв'язку з масовою культурою, а тому в ній також набули популярності “жахливчики”, трилери та ін. [20, с. 297]. На нашу думку, це стосується більше літератури для дітей старшого віку. У поезії для дошкільнят залякування досить дозоване й мудро обігране авторами для подолання певних дитячих страхів.

Вельми цікавим явищем є удаване страхання читачів за допомогою оксюморонних образів нестрашних тварин, штучно наділених агресивними рисами характеру, пор.: *Лиш в сусідньому вольтері хижі зайчики не сплять і зубаті паці шкірять – бегемота покусать...* (І. Андрусяк). Така емотема страху є суто авторською, сформованою на основі нестандартного поєднання негативно забарвлених лексем із позитивно оспіваним в українському дитячому фольклорі образом зайчика.

Натомість узвичаєні негативні персонажі дитячих творів у сучасних поетичних текстах можуть набувати позитивного забарвлення. Наприклад, у поезії Л. Мовчун стильно вбрана баба Яга везе дітей на новорічне свято, де їх з подарунками чекає дід Коцій, пор.: *Мчи вперед, бабунечко, поспіши мерщій! Жде нас з подарунком в лісі дід Коцій* (Л. Мовчун). Негативне зображення традиційних позитивних образів і, навпаки, привабливий опис негативних персонажів – це різноспрямовані, але функційно подібні форми авторської гри з юними читачами, мета якої комплексна – і розслабити, і розважити, і подолати певні страхи, розвинути уяву, навчити гармонійно сприймати не завжди зрозумілі явища.

В. Винник, аналізуючи структуру сучасної дитячої літератури, наголошує на її взаємодії із класичною літературою [5, с. 198–199]. Інтертекстуальність сучасної української дитячої поезії простежуємо насамперед у численних алюзіях на фольклорні тексти. Авторі використовують типові словесні формули пісень, казок, малих фольклорних жанрів, проте наповнюють їх новим матеріалом, пор.: *...вези вези мене конику попід сонцем вези вези мене річко між садками вези вези мене мамо та й до тата* (М. Григорів); *Ой ходила лебедиха, та й у лузі, лу ...* (І. Андрусяк); *Їхав віз через ліс, а на возі сто валіз* (О. Мамчич). Уживання узвичаєних фольклорних конструкцій засвідчує

опертя авторів на традиційні народні форми спілкування з малими дітьми.

Культурний компонент конотації забезпечують також широко вживані в сучасній дитячій поезії назви традиційних українських страв, предметів побуту, пор.: *Там, у темному мішку, буде каша у горшку, і повидло, і млинці, і куліш на молоці, і перепічка духмяна, і дитина неслухняна...* (І. Андрусяк); *...поспішає до хати молоко у глечиках* (М. Григорів), фольклорні епітети, пор.: *Цілий день пасуться в лузі найулюбленіші друзі: і корова **чорноброва**, і телиця **білолиця**...* (І. Андрусяк), назви свят та елементи обрядів, пор.: *Їх покликали на **Паликопи**, а вони по конях на **Пантелеймона!*** (І. Андрусяк); *Співом веселим весну закликати!* (С. Пантюк). Як бачимо, фольклорність є важливою частиною конотативного простору сучасної української дитячої поезії, що, безперечно, сприяє долученню дитини до народної культурної спадщини, формуванню її світоглядних уявлень у системі координат національної картини світу.

Попри те що сучасна українська дитяча поезія надійно ґрунтується на засадах традиційної народної педагогіки та взаємодії з дітьми, її не назвеш консервативною чи архаїчною. Дитяча поезія широко відбиває реалії та моду сьогодення. Авторі елегантно й дозовано використовують назви сучасних популярних артефактів і явищ (навіть сленгові), пор.: *Я цього метелика бачила по **телику**, зайчика-розвідника – в мультику по **відику**,* (І. Андрусяк); *... виделки гострі й чайники кирпаті влаштували **пата*** (О. Мамчич); *Їли фрукти, пили соки, Танцювали **караоке*** (С. Пантюк).

Важливою частиною конотативного спектру сучасної української дитячої є інтелектуальність, що цілком відповідає стильовим засадам постмодернізму. Її формує особлива термінна лексика та назви специфічних занять героїв, пор.: *Ще якби нам на екзамен миша, дятел і павук – отоді втекла б і мама в **академію наук**...* (І. Андрусяк); *Вивчив Павук **основи наук*** (І. Андрусяк); *Шурхотять цілу ніч їжаки. Бо **читають Цікаві книжки*** (Л. Мовчун). Фігурують у сучасній українській дитячій поезії і терміни. Одні автори намагаються інтерпретувати їх з погляду дитячого світобачення, пор.: *...сад **бо-та-нічний** сплять **бо там нічки*** (О. Мамчич). Інші щедро пересипають твір термінами, не вдаючись до їх пояснення, пор.: *До **ЗАЙЦЯ** колись привели мене справи. І він зготував прецікавої кави: Ні дрібки **АРАБІКИ** в ній чи **РОБУСТИ**. Натомість **БРЮССЕЛЬСЬКОЇ** трохи капусти. Була там капуста **КОЛЬРАБІ** й **БРОКОЛІ**, І навіть цвітної капуста доволі. Капуста **ПЕКІНСЬКА**, **САВОЙСЬКА** й, до слова, **ЧЕРВОНОГОЛОВА** та **БІЛОГОЛОВА*** (Ю. Бедрик). Використання

незнайомої дитині лексики хоч і ускладнить сприйняття текстів, завдасть клопотів батькам із поясненням слів, проте цілком очевидно простимулює допитливість юних слухачів, спонукатиме їх дофантазувати невідомі об'єкти на основі звучання та внутрішньої форми їхніх назв.

Деякі терміни маркують дитячий твір не так інтелектуальним, як екзотичним забарвленням, оскільки позначають специфічні реалії чужих країн, пор.: *А щокасте дитинча танцювало ча-ча-ча...* (І. Андрусак); *Бігла Кора з коритом в коридор на кориду...* (О. Мамчич); *Тільки ви не кажіть, ніби з діскусом Разом сьорбали чай із гібіскусом* (Ю. Бедрик). Часте вживання екзотизмів підпорядковане звуковій грі слів, за допомогою якої автори зацікавлюють, інтригують юного сприймача поезії.

Збуджують уяву дітей і незнайомі топоніми та їхні означення, що моделюють чарівний художній простір, пор.: *Така ото, дітки, пригода була, допоки Яга в Кострому не втекла.* (І. Андрусак); *І над Нілом срібнорибним, І в гуцавинах, де пальми, Геть ні з ким слоноподібним Не зустрінємось, на жаль, ми* (Ю. Бедрик).

Екзотичність тісно взаємодіє ще з однією важливою конотативною ознакою сучасної української дитячої літератури – химерністю. Вона виявляється і в описі дивовижних подій, напр.: *Змія летить, а птах повзе, Горішок білочку гризе* (С. Пантюк), і в створенні чудернацьких персонажів, напр.: *пан Перевертас, радунці, усміхайки, веселятки, колисанці, дрімотулі, пацькуни, спаткунці, соненятка* (С. Пантюк); *Чакалка* (І. Андрусак), іноді дуже суперечливих, пор.: *Короткоп'ятий Довгоп'ят, Ліновець Роботящий, Баранорогий Козеріг* (Ю. Бедрик); і в перекрученому, зашифрованому мовленні, напр.: *Сходце сонцить, дрім котячить, Щebetейко солов'ячить* (С. Пантюк). І алогічні події, і оксюморонні назви, і цікаві okazіональні утворення, і захопливі нісенітниця – усі ці мистецькі прийоми надають особливого грайливого забарвлення поезії, автори якої не повчають, а балуються, мов діти. Химерність, чудернацькість є найбільш специфічною ознакою сучасної дитячої поезії. Вона відображає відхід сучасних поетів від відвертої повчальності дитячої літератури попередніх епох. Пріоритетною формою взаємодії автора із читачами стає гра – образами, словами, неймовірними пригодами героїв, яка не принижує дітей, а навпаки, зацікавлює і відповідає їхньому світосприйняттю.

На окрему увагу заслуговує використання оцінного компонента в конотативному просторі сучасної дитячої поезії. Оцінювання – важливий складник інтерпретативної діяльності людини, пов'язаний із

виявом її цінностей, уподобань, пріоритетів. Широко вживані оцінні компоненти і в художніх текстах: вони відбивають ставлення автора до описаних подій і персонажів. Спектр оцінних значень дуже широкий, проте, за визначенням дослідників, його можна звести до базової опозиції „добре”/„погано” [17, с.49–50]. Якщо українська дитяча література радянського періоду хибувала відвертим моралізуванням на тлі протиставлення хороших і поганих героїв, гідних і негідних вчинків, добрих і ницих справ, то майже вся сучасна українська дитяча поезія позбавлена такого оцінного протиставлення. Автори захоплено розповідають про чемних, самостійних, щедрих, добрих персонажів, безпосередньо не оцінюючи їх. Негативні, невдалі явища дитячого життя описують з гумором і з дуже завуальованою настановою дітям: *Та якби іще малята вчилися речі прибирати із підлоги, з-під стола – їх би шашіль не знайшла!* (І. Андрусак).

Мірилом оцінки в сучасній українській дитячій поезії стає не показник “добре” / “погано”, а “справжнє” / “несправжнє”. Це помітно навіть із заголовків творів: “Справжня свиня” (І. Андрусак); “Несправжнє село” (І. Андрусак). До того ж справжність стосується не відповідності дійсності, а ширості, душевної відкритості персонажів, повноти буття. Діти інтуїтивно дуже чітко вловлюють справжні цінності життя і стосунків: справжній той, хто не підводить, завжди допоможе, справжня любов – безпосередня і всеохопна.

“Несправжнє село” – це іронічна назва вірша про хлопчика, який не знайшов у селі всього очікуваного розмаїття звірів і відповідно емоцій. Отже, іронія, яку вважають однією з типових ознак постмодернізму [14, с. 10], злегка забарвлює і сучасну дитячу поезію. Якщо в публіцистичному дискурсі “іронічне заперечення, попри свою експресивність і викривальність, є не категоричним, а радше полемічним, дискусивним” [3, с. 110], то в дитячій поезії воно набуває ознак грайливості, невимушеності, безтурботності.

Цікаво, що в дитячій поезії деякі лексеми втрачають свої негативнооцінні конотативи і набувають нових, контекстуальних забарвлень. Наприклад, зоонім *свиня* в українській лінгвокультурі асоціюється з вираженням багатьох негативних рис характеру (пор. фразеологізми: *барложиться як свиня в соломі, допався як свиня до браги, пусти свиню за стіл – вона й ноги на стіл; вліз як свиня в моркву, величається як свиня в болоті, напився як свиня, гарна як свиня в дощ*), проте в дитячому віршику він цілком позбавлений негативного забарвлення і, навпаки, ілюструє формування дуже гідної особистості, пор.: *...з неї, впевнена рідня, справжня виросте свиня* (І. Андрусак).

Важливим складником конотативного

простору сучасної дитячої поезії є експресія, що забезпечує сильне, іноді навіть перебільшене вираження емоцій, оцінок, подій. Автори використовують широке коло підсилювальних засобів: частки, прислівники міри й ступеня, словотворчі засоби інтенсифікації ознаки, гіперболи, тавтологію, фразеологізовані конструкції і навіть графічні можливості мови, пор.: *А на нас впає ананас! Прямо з неба – ананас! ОТАКЕННИЙ – ананас! Пресмачнющий ананас!* (О. Мамчич); *Синій кит відповідає: – Ду-уже синя смакота* (І. Андрусяк); *...клишовух утік щодуху ...* (О. Мамчич); *...[ведмежатко] йшло повз білку хвосторуду потім бджілку потім другу і дочапало у лісі аж до меду аж по лікті* (О. Мамчич); *Ще й забилась у дупло Аж за нею загуло!* (С. Пантюк); *Я не кину слів на вітер – Вивчу ціле море літер!* (Л. Мовчун); *Обшукай хоч цілий дім – ані іграшки у нім!* (І. Андрусяк); *Скрізь Безслоння, Безслонів'я, Безслонеча, Безслоняччя...* (Ю. Бедрик); *Ні слониночки докола – Сам-один, як слон у цирку...* (Ю. Бедрик); *Ще такого не бувало – Ліс мов громом розірвало!* (С. Пантюк); *Кусючка?! Та ніколи у житті!* (І. Андрусяк).

Дослідники вважають, що вираженню експресії сприяє “незвичайність ...об'єктивної реальності, її невідповідність стереотипам в суспільній свідомості” [4, с. 9–10]. Дитяча свідомість ще вільна від стереотипів, тому експресивне забарвлення дитячої літератури пов'язуємо не тільки з оцінюванням подій щодо їхньої нормативності (адже у фантастичному художньому світі може бути все), а й з підсиленням емоційної тональності текстів. Експресивне мовлення поглиблює співпереживання читачів, що робить їх співучасниками описаних пригод.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, конотативний простір сучасної української дитячої поезії – це комплексне багатобарвне утворення, що відповідає світоглядним уявленням та психологічним особливостям дітей дошкільного

та молодшого шкільного віку. Усі грані конотації: емоційність, оцінність, експресивність та культурологічне забарвлення – у поетичних текстах тісно переплетені між собою й спрямовані на зацікавлення юних читачів та психологічне зближення з ними.

Емоційний вектор конотації пов'язаний із формуванням загальної позитивної тональності творів і гармонізацією світовідчуття дітей. Дозоване, іноді удаване вираження негативних емоцій увиразнює контрастність нашого буття, сприяє подоланню дитячих страхів.

Оцінні конотативи в сучасній українській дитячій поезії репрезентовані значно обмеженіше, ніж емоційні. Автори уникають протиставлення гідних і негідних вчинків, замінюючи негативну оцінку емоційною реакцією подиву, жартівливим висміюванням. Мірилом цінності слугує ознака справжності, щирості намірів і почуттів героїв.

Особливо розмаїтого вияву в сучасних поетичних текстах для дітей набув експресивний вектор конотації, оскільки він забезпечує увиразнення образів, підсилює емоційну тональність текстів й відповідає дитячій здатності щиро реагувати на різні дива.

Сучасна українська дитяча поезія виявляє такі ознаки постмодернізму, як інтертекстуальність, іронічність, химерність, широке застосування ігрової форми спілкування із читачами, відмова авторів від повчальності та оцінювання героїв. Увесь конотативний спектр поетичних творів підпорядкований зануренню дітей у химерний світ пригод, заснованих на високих людських цінностях, без явного нав'язування їх. Ігровий формат спілкування зумовлює нестандартне поєднання певних конотативних одиниць та несподіване емоційно-оцінне забарвлення деяких із них на тлі загальної конотативної тональності дитячих текстів.

Виконане дослідження відкриває перспективи для дослідження конотативного спектру художніх творів інших жанрів.

лексичної семантики як параметр міжмовного зіставлення : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2007. 19 с.

5. Винник В. М. Дитяча література: до проблеми бінарності текстів. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 197–199.

6. Говердовский В. И. Конотативная структура слова. Харьков, ХГУ: Вища школа, 1989. 179 с.

7. Денисовець І. В., Дерев'янка Л. І. Емоційно-оцінний потенціал словотворчих суфіксів демінутивності та пестливості в сучасній українській дитячій прозі. *Вісник Київського національного лінгвістичного*

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1999. 443 с
2. Атрошенко Г. І. Лінгвостилістика української поезії для дітей: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2005. 20 с.
3. Баган М. П. Заперечна функція іронічних слововживань у сучасній українській публіцистиці. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія “Лінгвістика”*. Херсон, 2007. Вип. 5. С. 109–114.
4. Барабуля А. М. Конотативні компоненти

університету. Серія Філологія. 2019. Том 22, № 1. С. 18–26.

8. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Фольклор, поет і дитина. *Культура слова*. 1992. Вип. 43. С. 80–84.

9. Зайченко Ю. О. Конотація як лінгвістичне явище: дефініція, типологія, властивості та структура. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (61), Issue: 210, С. 81–85.

10. Комлев Н. Г. Компоненты содерзательной структуры слова. М.: Изд-во МГУ, 1969. 192 с.

11. Марчук О. В. Конотативний простір світу англomовного фентезі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015 № 19. Том 1. С. 95–97.

12. Огар Е. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки*. 2006. № 3(87). С. 10–17.

13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

14. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового). *Слово і час*. 2000. № 6. С. 6–12.

15. Стадній А. С. Нові конотативні значення дієслів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі засобів масової інформації). Вінниця : ВНТУ, 2014. 132 с.

16. Тараненко О. Конотація. Українська мова. Енциклопедія. К.: "Українська енциклопедія", 2000. С. 248.

17. Телия В. Н. Конотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва, 1986. 141 с.

18. Українець Л. Конотація як лінгвістична категорія: загальна характеристика та проблеми інтерпретації. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 15. С. 71–78.

19. Черевченко О. М. Конотативні особливості українського поетичного дискурсу початку ХХ ст. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. Вип. 4. С. 240–244.

20. Шулькова К. І. Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. V. С. 294–303.

References

1. Arnold, Y. V. (1999). Semantyka. Stylistyka. Yntertekstualnost [Semantics. Stylistics. Intertextuality]. St. Petersburg: Yzd-vo Sankt-Peterburh. un-ta. 443 s.

2. Atroshenko, H. I. (2005). Linhvostylistyka

ukrainskoi poezii dlia ditei [Linguistic style of Ukrainian poetry for children].: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Zaporizhzhia. 20 s.

3. Bahan, M. P. (2007). Zaperechna funktsiia ironichnykh slovovzhyvan u suchasni ukrainskii publitsystytsi [The negative function of ironic word usage in modern Ukrainian journalism]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu : Seriia "Linhvistyka"*. Kherson, 2007. Vyp. 5. S. 109–114.

4. Barabulia, A. M. (2007). Konotatyvni komponenty leksychnoi semantyky yak parametr mizhmovnoho zistavlennia [Connotative components of lexical semantics as a parameter of interlingual comparison]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17. Kyiv. 19 s.

5. Vynnyk, V. M. (2011). Dytiacha literatura: do problemy binarnosti tekstiv [Literature for children: to the problem of binary texts]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*. Vyp. 60. S. 197–199.

6. Hoverdovskiy, V. Y. (1989). Konnotatyvnaia struktura slova [Connotative word structure]. Kharkov, KhHU: Vyshcha shkola. 179 s.

7. Denysovets, I. V., Derevianko, L. I. (2019). Emotsiino-otsynnyi potentsial slovotvorchykh sufiksiv deminutyvnosti ta pestlyvosti v suchasni ukrainskii dytiachii prozi [Emotional and evaluation potential of word-forming suffixes of deminutivity and pedestrianness in modern ukrainian prose for children]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu*. Tom 22, № 1. S. 18–26.

8. Dziubysyna-Melnyk, N. Ya. (1992). Folklor, poet i dytyna [Folklore, poet and child]. *Kultura slova*. Vyp. 43. S. 80–84.

9. Zaichenko, Yu. O. (2019). Konotatsiia yak linhvistychno yavyshe: defynitsiia, typolohiia, vlastyvoli ta struktura [Connotation as a linguistic phenomenon: definition, typology, properties and structure]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (61). Issue: 210, S. 81–85.

10. Komlev, N. H. (1969). Komponenty soderzhatelnoi struktury slova [Components of the semantic structure of a word]. Moscow: Yzd-vo MNU. 192 s.

11. Marchuk, O. V. (2015). Konotatyvnyi prostir svitu anhlomovnoho fentezi [Connotative space of the English fantasy world]. *Naukovyi visnyk Mizhnarod. humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. № 19. T. 1. S. 95–97.

12. Ohar, E. (2006). Mova dytiachoho literaturnoho dyskursu: funktsionalno-komunikatyvni aspekty doslidzhennia [The language of children's literary discourse: functional and communicative aspects of research]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Seriia: Filolohichni nauky*. № 3(87). S. 10–17.

13. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia. 716 s.

14. Semkiv, R. (2000). Postmodernizm ta ironiia (typolohizatsiia netyповoho) [Postmodernism and irony (typology of atypical)]. *Slovo i chas*. № 6. S. 6-12.

15. Stadnii, A. S. (2014). Novi konotatyvni znachennia diiesliv u suchasni ukrainskii literaturnii movi (na materialii zasobiv masovoi informatsii) [New connotative meanings of verbs in the modern Ukrainian literary language (on the material of mass media)]. Vinnytsia : VNTU. 132 s.

16. Taranenko, O. (2000). Konotatsiia [Connotation]. *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia", S. 248.

17. Telyia, V.N. (1986). Konnotativnyy aspekt semantiki nominativnykh [Connotative aspect of

semantics of nominative units]. Moscow. 141 s.

18. Ukrainets, L. (2013). Konotatsiia yak linhvistychna katehoriia: zahalna kharakterystyka ta problemy interpretatsii [Connotation as a linguistic category: general characteristics and problems of interpretation]. *Filolohichni nauky*. Vyp. 15. S. 71–78.

19. Cherevchenko, O. M. (2009). Konotatyvni osoblyvosti ukrainskoho poetychnoho dyskursu pochatku XX st. [Connotative features of the Ukrainian poetic discourse of the early twentieth century]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*. Vyp. 4. S. 240–244.

20. Shulkova, K. I. (2015). Tendentsii rozvytku dytiachoi literatury kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Trends in the development of children's literature of the late twentieth – early twenty-first century]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu*. Vyp. V. S. 294–303.

CONNOTATIVE SPACE OF MODERN UKRAINIAN POETRY FOR CHILDREN

M. P. Bahan

Abstract. *This article focuses on the study of the means and methods of connotation of Ukrainian poetry for children. The relevance of the proposed article is due to the need for deepening ideas about the peculiarities of the formation of connotations.*

The investigation is grounded on the descriptive method, methods of functional analysis, contextual analysis, and component analysis.

The paper proves that the connotative space of modern Ukrainian poetry for children is a complex multi-colored formation that corresponds to the worldview and psychological characteristics of children of preschool and primary school age. All aspects of connotation: emotionality, evaluability, expressiveness and culturological coloring - in poetic texts are closely intertwined and aimed at the interest of young readers and psychological rapprochement with them.

The author emphasizes that the emotional vector of connotation is associated with the formation of the overall positive tone of the works and the harmonization of children's worldview. Dosed, sometimes feigned expression of negative emotions emphasizes the contrast of our existence, helps to overcome children's fears. Evaluative connotations in modern Ukrainian children's poetry are represented much more limited than emotional ones. The authors avoid confronting worthy and unworthy actions, replacing the negative assessment with an emotional reaction of surprise, humorous ridicule. The expressive vector of connotation has become especially diverse in modern poetic texts for children, as it provides expression of images, strengthens the emotional tone of the texts and correlate with the child's ability to respond sincerely to various miracles.

Modern Ukrainian poetry for children shows such signs of postmodernism as intertextuality, irony, whimsy, widespread use of the game form of communication with readers, the authors' refusal to teach and evaluate the characters. The whole connotative spectrum of poetic works is subject to the immersion of children in the bizarre world of adventures based on high human values without their explicit imposition. The game format of communication causes an unusual combination of certain connotative units and an unexpected emotional and evaluative coloring of some of them against the background of the general connotative tone of children's texts.

Keywords: *connotation, connotative space, modern Ukrainian poetry for children, emotionality, evaluability, expressiveness, folklore, postmodernism.*